

EMLASH JADVALI ASOSIDA AHOLI O'RTASIDA BOLALAR VA KATTALAR UCHUN PROFILAKTIK EMLASHNI O'TKAZISH TARTIBI VA QARSHI KO'RSATMALAR.

Xazratkulova A.O
Sanaqulova F.R
Abdiyeva Sh.B

Annotatsiya

Ushbu maqolada aholi o'rtasida profilaktik emlash kalendariga muvofiq emlash o'tkazish tartibi, vaksinalar turlari va tarkibi, emlashga qarshi ko'rsatmalar haqida bayon qilingan.

Kalit so'zlar

emlash pasporti, emlash kalendari, tirik vaksinalar, inaktivlangan vaksinalar, anatoksinlar, sovuqlik zanjiri

Chaqaloqlarni tug'ilgan vaqtida unga tug'ruqxonada olishi lozim bo'lgan emlashlar va ularni o'tkazish muddatlari ko'rsatilgan «Emlash pasporti» beriladi. Emlash pasportida har bir o'tkazilgan va navbatda o'tkazilishi lozim bo'lgan emlashlar ko'rsatilib qo'yiladi.

Profilaktik emlash kalendari doirasida emlash ishlari mamlakatimizda va chet mamlakatlarda ishlab chiqarilgan, dori vositalari va tibbiy texnikalar sifatini nazorat qilish Bosh Boshqarmasi tomonidan ro'yxatga olingan, sertifikatlashtirilgan hamda O'zbekiston Respublikasida foydalanishga ruxsat etilgan, joriy etilgan tartibga muvofiq foydalanish yo'riqnomalari bo'lgan vaksinalar bilan o'tkaziladi.

Emlash o'tkazilayotgan joylarda xavfsiz emlashni tashkil etishga, vaksinalarni joriy etilgan talablar asosida saqlashga, tashishga hamda profilaktik emlash kalendariga muvofiq emlanishi lozim bo'lgan aholi guruhlar (kontingentlar)ni kamida 95% ni emlashga qamrab olinishiga davolash-profilaktika muassasasi rahbari shaxsan javob beradi.

Barcha DPM vrachlari bilishi shart:

- profilaktik emlash kalendarini;
- har bir emlash turiga bo'ladigan qarshi tibbiy cheklovlarni;
- «sovuqlik zanjiri»ga amal qilish qoidalarini;
- emlashdan keyin sodir bo'lishi mumkin bo'lgan holatlarni va birinchi tibbiy yordam ko'rsatishni.

Barcha DPM vrachlari, muassasaning qaysi tibbiy xizmat turiga ixtisoslashganidan qat'iy nazar, jumladan, maxsus kabinetlarda ishlovchilar, shifoxonalarda, klinikalarda, tez-tibbiy yordam ko'rsatish stansiyalarida va sog'liqni saqlash tizimining boshqa muassasalarida ishlovchi barcha xodimlar, bolalar bilan birinchi bor uchrashganda, bolani emlanligi yoki emlanmaganligini aniqlashlari lozim (emlash pasporti yoki O63/u shakldan nusxa oldirilib) so'ngra tibbiy yordam ko'rsatilib bo'lgandan keyin bolani emlash kalendariga muvofiq emlash uchun tegishli muassasaga yuboriladi.

Profilaktik emlash kalendar

Yoshi	Emlashlar nomi
1-kunida	VGX-1
2-5 kunida	BSJ-1
2 oylikda	OPV-1, Rota-1 (oral rotavirus vaksinasi), penta-1(AKDS-1, VGX-2, XIB-1), pnevmo-1
3 oylikda	OPV-2, Rota-2 (oral rotavirus vaksinasi), penta-2 (AKDS-2, VGX-3, XIB-2), pnevmo-2
4 oylikda	OPV-3, penta -3 (AKDS-3, VGX-4, XIB-3), IPV
12 oylikda	KPK-1, pnevmo-3
16 oylikda	OPV-4, AKDS-4
6 yosh	KPK-2
1 sinf (7 yosh)	OPV-5, ADS-M-5
9 yosh	VPCh
16 yosh	ADS-M-6

Eslatmalar: KPK — uch valentli qizamiq, qizilcha, epid parotitga qarshi tirik vakcina.

AKDS+VGX+XIB (pentovakcina)—besh valentli-ko'k yo'tal, bo'g'ma, qoqshol, VGX va XIB infeksiyalariga qarshi vakcina.

Rota—rotavirus infeksiyaga qarshi ichiriladigan vakcina.

Pnevmo-pnevmonokk infeksiyaga qarshi ichiriladigan vakcina.

Emlashga bo'lgan ko'rsatmalar, bu birinchi navbatda profilaktik emlash kalendariga muvofiq yoshi va noxush epidemiologik vaziyat hisoblanadi.

Tibbiy xodim tomonidan emlashni o'tkazishga asoslanmagan tibbiy cheklovni belgilash—**qoida buzishlik** deb baholanadi. Boshqariladigan yuqumli kasalliklarni kelib chiqishiga sabab bo'ladigan, asossiz emlamalik holatlari tibbiy xodimni javobgarlikka tortilishiga sabab bo'ladi.

Yuqumli kasalliklar immunoprofilaktikasini tashkil etish va o'tkazish bo'yicha sanitariya qoida va me'yorlariga rioya etmaslik qonunda belgilangan javobgarlikka sabab bo'ladi.

Immunoprofilaktikada qo'llaniladigan vaksinalarni tavsiflari

Vaksinalarni turlari		Vaksinalar nomi, dozalari va yuborish usullari	Saqlanish shartlari
Tirik vaksinalar		OPV (1 doza = og'izga 2 tomchi), KPK (1 doza = 0,5 ml teri ostiga), BSJ (1 doza = 0,05 mg yoki 0,1 ml teri ichiga) Rota (rotavirus vaksinasi) (1 doza=og'izga 1,5 ml)	Faqat OPVni muzlatish mumkin. KPK, BSJ, RVV vaksinalari +2 °S dan +8 °S gacha haroratda saqlanadi, muzlatish mumkin emas
Inaktivlangan	O'ldirilgan	Ko'kyo'talga qarshi (AKDS tarkibida bo'ladi)	Barcha o'ldirilgan vaksinalar, anatoksinlar va rekombinant vaksinalarni muzlatish man etiladi , saqlash harorati +2 °S dan +8 °S gacha.
	Anatoksinlar	AKDS, ADS, ADS-M, AD-M (1 doza = 0,5 ml mushak orasiga), Qoqsholga qarshi (0,5 va 1,0 ml)	
	Rekombinant vaksinalar Pentavalent vaksinalar	Virusli gepatit V ga qarshi (1 doza = 0,5 ml mushak orasiga) Virusli gepotit V ga, ko'kyo'talga, bo'g'maga, qoqsholga va XIB-infeksiyasiga qarshi (1 doza = 0,5 ml mushak orasiga).	

Eslatmalar:

- barcha turlari tirik vaksinalar, ayniqsa BSJ va KPK yorug'likka o'ta sezuvchan, shu sababi, bu vaksinalar sovutgichni qorong'i joyida saqlanishi lozim.

- barcha turdagi vaksinalarni erituvchilarini muzlab qolishiga yo'l qo'ymaslik lozim.

Emlashga qarshi ko'rsatmalar

Amaliyotda emlashga bo'lgan barcha qarshi ko'rsatmalar vaqtincha hisoblanadi va bu qarshi ko'rsatmalar muntazam ravishda kuzatilib, birinchi imkoniyat paydo bo'lishi bilan bola emlanishi lozim.

Barcha turdagi vaksinalar bilan emlashga bo'lgan qarshi ko'rsatma:

avvalda emlash o'tkazilganda kuzatilgan kuchli reaksiyalar yoki asoratlar hisoblanadi, xususan:

1. O'rtacha—og'irlikdagi va og'ir holatdagi somatik va yuqumli kasalliklar bilan kasallanganlarni emlash, bemor sog'aygandan so'ng, 3—14 kun o'tkazib qilinishi lozim. O'tkir nafas yo'llari kasalliklari va og'ir holatda bo'lmagan diareya bilan kasallanishlar emlash o'tkazish uchun qarshi ko'rsatma hisoblanmaydi. Bolani umumiy holati qoniqarli bo'lgan holatlarda emlash o'tkazilishi lozim. Surunkali yurak, jigar, buyrak, o'pka kasalliklari va shuningdek boshqa turdagi endokrin kasalliklari bilan kasallanganlarga kasallikni qaytalanmay turgan davrida emlanish ishlari o'tkazilishi lozim.

2. Oldingi vaksina dozalari yuborilganda kuzatilgan kuchli reaksiyalar:

Agar, AKDS—vaksina dozasi bilan avval emlash o'tkazilganda ensefalopatiya reaksiyalari, anafilaksiya, kollaps holatlari kuzatilgan bo'lsa, tarkibida ko'k yo'tal antigeni bo'lgan vaksinalar bilan emlash o'tkazilmaydi. Emlash davomiyligini yakunlash uchun ADS-AS-anatoksin ADS-M dan foydalanish kerak.

Bolada tana haroratini yuqori (40 °S dan baland) ko'tarilishi va 3 soatdan ko'p bo'lgan davomiy chinqirib-qichqirishi kuzatilishi, keyingi emlash o'tkazishda tarkibida ko'kyo'tal komponenti bo'lgan vaksina bilan emlash o'tkazishni istisno qilishga asos hisoblanadi.

Vaksinalarning tarkibiy qismlaridan birontasi (tuxum oqsili, antibiotik)ga anofilaksiya kuzatilgan shaxslar shu tarkibiy qismli vaksina bilan emlanmaydi.

3. Rivojlanib boruvchi asab tizimi buzilishlari xastaliklari bo'lgan bolalar tarkibiy qismida ko'kyo'tal antigeni bo'lgan vaksinalar bilan emlanmaydi.

Asab tizimi buzilishi tashxisi bilan tug'ilgan bolalar 2 oylikka to'lgunga qadar rivojlanib boruvchi asab tizimi buzilishlari xastaligini istisno qilishlik uchun vrach nevropatolog ko'rigidan o'tkazish lozim.

4. Allergik kasalliklar—astma, senna—isitma, teri qoplamalari allergik kasalliklari va qo'tir kasalliklari bilan kasallangan bolalar (sholga qarshi emlash bundan mustasno) kasallikni qaytalanmay turgan davrida, agar zarurat tug'iladigan bo'lsa, antigistamin preparatlarini qo'llab (yoki kunduzgi shifoxona sharoitida) emlanadi.

5. BSJ va VGV vaksinasini bilan tug'ruqxonada vaqtinchalik tibbiy cheklovlar sababli emlanmay qolgan bolalar, kasal chaqaloqlar bo'limi (OPN)da davolanib, uyga chiqarilishidan oldin yoki chaqaloqlik davri (tug'ilgandan keyin 29 kun ichi)da emlanishlari lozim.

6. Sil kasalligini bakteriya ajratib chiqaruvchi faol shakllari bilan kasallangan onalardan tug'ilgan bolalar 2 oy muddatga onalaridan alohida ajratilib, silga qarshi (BSJ bilan) emlanishi lozim.

Vaksinani turlari bo'yicha qarshi ko'rsatmalar

T	Vaksina turlari	Qarshi ko'rsatmalar
1	Barcha turdagi vaksinalar	Avvalda vaktsina dozasi yuborilganda kuchli allergik reaksiyalar yoki asorotlar ilgan bo'lsa; Yuqumli va somatik kasalliklarning o'tkir davrida (emlash, sog'aygandan keyin 14 kundan keyin o'tkaziladi);
2	Barcha turdagi vaksinalar	Immun yetishmovchiligi holati, dori vositalari immunosupressiya holatlarida kimioterapiya va gormonal terapiyadan keyingi immunosupressiya holatlari, OIV infeksiyasi; Yomon sifatli o'smalar; Homiladorlik;
3	BSJ	Chala tug'ilganlik (vazni 1800 gr dan kam); Tug'ruq davrida bosh-miyani og'ir jarohatlanishi; Gemolikvorodinamikani 3darajali buzilishi; OIV infeksiyali va OIV infeksiyasining klinikasi namoyon bo'lgan onalardan tug'ilgan bolalar;
4	VGV	Vazni 1800 gr dan kam tug'ilgan bolalar; Achtiki zamburugiga allergiyasi bo'lganlar;
5	OPV	Immunodefitsit holatlari; Yomon sifatli o'smalar;
6	AKDS	Rivojlanib boruvchi asab tizimi kasalliklari; Afebril tutqanoq bo'lganlar;
7	ADS, ADS-M,	Umuman tibbiy cheklovlar yo'q;
8	KPK	Immunodefitsit holatlari; Tovuq tuxumi oqsiliga allergiyasi bo'lganlar; Immunoglobulin yuborilgandan so'ng; Homiladorlik;
	XIB (Penta)	VGV va AKDS vaksinalariga taalluqli bo'lgan barcha qarshi ko'rsatmalar;
9	Rotovirus vaktsinasi	Dori vositalari immunosupressiyasi; Yomon sifatli o'smalar; Vaksinani tarkibiy qismlariga bo'lgan o'ta sezuvchanlik; Avvalda vaktsina yuborilganda kuzatilgan reaksiyalar; Oshqozon ichak tizimining rivojlanishidagi yetishmovchiliklar (masalan, elev divertikuliti); Birlamchi immunodefitsit holati.

Emlash o'tkazish uchun qarshi ko'rsatma bo'la olmaydi

Holatlari:	Anamnezda ko'rsatilganda:
Perinatal ensefalopotiya barqaror nevrologik holatlar; Bolalardagi bosh-miya falajligi (DSP), Dauna kasalligi va boshqalar; Allergiya, astma, qo'tir; Yurakning, o'pkaning, buyrak va jigarning surunkali kasalliklari; Anemiyalar; Disbakteriozlar; Timus hajmini kattalashishi; Tug'ma poroglar; Steroidli va garmonli preparatlar bilan davolash; Yuqumli kasalliklarni yashirin davrlari.	Chaqaloqlik davridagi sariqlik; Chala tug'ilish; Chaqaloqlarni gemolitik kasalliklari; Sepsis; Oila a'zolarida vaksinadan keyin asoratlarni kuzatilgan bo'lsa; Oila a'zolarida allergiya va tutqanoq kuzatilgan bo'lsa; Oila a'zolarida oilada epilepsiya bilan kasallanganlar bo'lsa; Oila a'zolarida tasodifan o'lim holati qayd etilgan bo'lsa; Ko'kyo'tal, qizamiq, qizilcha, epid parotit kasalligi bilan kasallanganligi hujjat asosida tasdiqlanmagan bo'lsa.

Eslatma: Surunkali kasalliklarni qaytalanishi, emlash o'tkazish uchun vaqtincha tibbiy cheklov hisoblanadi. Bunday holatlarda rejali emlash bemor sog'ayganda yoki kasallikning qaytalanmay turgan davrida o'tkaziladi.

Emlash o'tkazishga qarshi ko'rsatma vrach (UASh, pediater) tomonidan belgilanadi. Emlashga bo'lgan tibbiy cheklovlar barchasi hisobga olinib tibbiy cheklovlarni qayd etib borish daftariga yozib borilishi lozim. Tibbiy cheklovlar 1 oy va undan ortiq muddatga belgilanganda immunologik komissiya tomonidan ko'rib chiqiladi. Tibbiy cheklov belgilangan bolalar uchun sog'lomlashtirish rejasi tuziladi va alohida emlash kalendari ishlab chiqilib, bolani rivojlanish tarixi, 25-shaklga, emlash pasportiga hamda tibbiy cheklovlarni qayd etib borish daftariga yozib qo'yiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari
2. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash Vazirligining buyruq va me'yoriy hujjatlari.

3. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash Vazirligining buyruq va me'yoriy hujjatlari.

4. Jahon Sog'liqni saqlash Tashkilotining “ Xavfsiz immunizatsiya” bo'yicha dasturi.

5. Umumiy amaliyot hamshiralari uchun amaliy ko'nikmalar to'plami, Toshkent-2011. A. Gadayev, M.X. Alimova, Salixadjayeva.

6. “IMMUNIZASIYA” JSSTning “Vaksinalar yordamida boshqariluvchi yuqumli kasalliklar va immunizatsiya” dasturi bo'yicha tibbiyot xodimlari va pedagoglar uchun qo'llanma, Toshkent–2014.

7. Xavfsiz immunizatsiya. Toshkent–2014. S.E. Umirov.

8. Yuqumli kasalliklar epidemiologiyasi va parazitologiyasi. Toshkent-2007. E.I. Musabayev.

